

Ние не сме родени воини.

**За психосоциалните предпоставки за миролюбие и „военна
годност“**

от Андреас Пеглау

(Не успях да проверя този текст, преведен автоматично от DeepL. Моля за извинение за грешките и неточностите, които със сигурност се съдържат в него.)

Откакто съществуват хората...^[1]

„Война е организиран конфликт, в който се използват значителни средства, оръжия и насилие и в който участват колективи, действащи по план. Целта на участващите колективи е да наложат своите интереси. [...] Насилието, което се извършва за тази цел, е насочено към физическата неприкосновеност на противниците и води до смърт и наранявания.“ Wikipedia^[2]

От древногръцкия философ Хераклит (около 520 г. пр.н.е. – 460 г. пр.н.е.) е предадена следната мисъл: „Войната е баща на всички.“^[3] През 1642 г. английският философ Томас Хобс пише за „войната на всички срещу всички“ като първоначално, естествено състояние.^[4] Почти 300 години по-късно Зигмунд Фройд се позовава на друго изказване на Хобс и твърди: „Човекът е вълк за човека“, „диво животно, което не познава милосърдие към собствения си вид“, основаващо се на „първична“ – т.е. предопределена, вродена – „враждебност на хората един към друг“.^[5]

Ако беше така, не бихме се замисляли как възникват войните или чии интереси се реализират във войните: просто е заложено в гените ни... Това би означавало също, че войните са почти неизбежни в дългосрочен план. А ако изобщо е възможно да се избегнат, то е само с цената на потискане на истинската ни природа, на „наклонностите“ ни.

И днес тезата за войната като първоначално, почти „естествено“ състояние се поддържа. Два примера:

През 2009 г., при получаването на Нобеловата награда за мир, Барак Обама, американският президент, който е отговорен за повече дни на война от всичките си предшественици, обяви:^[6] „Войната дойде, в една или друга форма, с появата на първите хора на света.“^[7]

На уебсайта на „Института за бъдещето“, основан от тренд изследователя Матиас Хоркс, през 2024 г. можеше да се прочете: „Откакто съществуват хората, има военни конфликти.“^[8] Тук дори се смяташе, че се знае много точно:

„Най-насилствените общества са – или са били – тези, които ние по-скоро свързваме с атрибута „мирно“. Обществата на ловци и събирачи са имали най-високите проценти на убийства, а в повечето региони на земята са бушували безкрайни племенни войни. В естественото първобитно състояние хората вземаха всичко, което можеха да получат, членовете на други племена не се считаха за „наши“, а съдържането от убийство, особено в многото ситуации на недостиг, беше слабо изразено.“^[9]

В сравнение с това „естествено първобитно състояние“ буржоазните демокрации, където обедняването, експлоатацията, потисничеството и войнолюбие то са уредени със закон, естествено трябва да изглеждат като чисто спасение.

Пътуване в праисторическите времена

Нека да разгледаме актуалното състояние на знанията за еволюцията на човека. Тъй като в археологията, поради малкия брой доказателства, често се прибегва до предположения и „аналогични заключения“^[10], голяма част от темите са спорни дори сред самите специалисти и често дори едно-единствено ново откритие може да обърка картината, някои от следните данни, особено по отношение на датирането, са само с временна валидност. Надявам се, че изводите, които съм направил от тях, ще останат валидни по-дълго.

Понастоящем се приема, че отделянето на линията, довела до съвременния човек, от тази, довела до съвременния шимпанзе, е станало преди около шест милиона години.^[11] При това първоначално са се появили същества, приличащи на маймуни, наричани „предчовеци“. За „прачовеците“ и „ранните хора“, които се развиват от тях като първи представители на рода „Номо“, се говори от преди два до три милиона години.^[12] За „анатомично съвременния човек“, *Homo sapiens*, досега е доказано съществуването му от около 300 000 години.^[13]

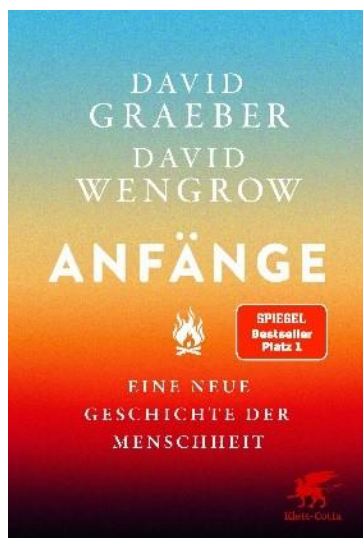
По отношение на процеса на човешкото развитие, има консенсус, че сред другите фактори, допринесли за това, е и използването на огъня. За това можем да прочетем на уебсайта „Planet Wissen“:^[14]

„Някои находки сочат, че нашите предци [...] са използвали силата на огъня още преди около 1,5 милиона години. Въпросът обаче кога човекът е успял да запали огън самостоятелно все още се обсъжда оживено сред изследователите. Мнозина предполагат, че неандерталците са успели да го направят с помощта на кремъчни камъни преди 40 000 години.“

Ако посочените цифри са верни, нашите предци са боравили с огъня в продължение на почти милион и половина години, без да разберат как да го правят сами. Не е учудващо, че други учени, като историкът Джеймс С. Скот, определят много по-ранна дата за това: преди около 400 000 години. ^[15]

400 000 или 40 000 години? Зад тази забележителна неточност от 360 000 години се крие основен проблем при изследването на най-ранните етапи от нашето развитие: за по-голямата част от съществуването на все по-човешките същества ние предполагахме много, но *знаем* изключително малко.

Липса на представителни данни

В книгата „Началото. Нова история на човечеството“, публикувана през 2021 г., антропологът Дейвид Грейбър и археологът Дейвид Уенгроу обобщават текущото състояние на научните изследвания. Те пишат: „За ранната ни праистория

„има малко находки. Има [...] хиляди години, през които единствените налични свидетелства за хоминидна дейност са един-единствен зъб или може би няколко парченца отсечен кремък. [...]“

Как са изглеждали тези прачовешки общества? Тук поне трябва да бъдем честни и да признаем, че нямаме ни най-малката представа. [...]“

По отношение на повечето периоди ние дори не знаем как са били устроени хората под ларинкса, да не говорим за пигментацията, храненето и всичко останало.“^[16]

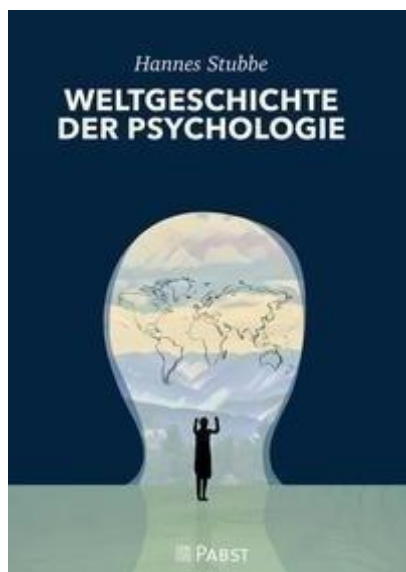
2024 г. археологът Харалд Мелер, историкът Кай Мишел и еволюционният биолог Карел ван Шайк потвърждават: „Имаме работа с изключително малък брой запазени човешки кости.“^[17] Една от цитираните от тях оценки достига до 3000 открити „останки от Homo sapiens, които са на възраст над 10 000 години“. ^[18]

За общия брой на предшествениците, праисторическите, ранните и съвременните хора, които до този момент са населявали Земята, има една – неизбежно силно спекулативна – оценка от над седем милиарда. ^[19] Тъй като популацията на човекоподобни същества в началото очевидно е нараствала бавно, по-голямата част от тях са принадлежали към групата на Homo sapiens. ^[20] От милиарди индивиди, разпръснати по половината Земя, остават няколко хиляди останки, които с течение на времето стават все по-трудни за откриване: това показва колко нестабилни са *всички* обобщаващи заключения за ранните човекоподобни същества и хора. Няма как да се говори за това, че части от скелетите на няколко индивида са подходящи за представителни изявления за големи групи живи хора.

Информация за психосоциални аспекти, за душевното състояние на предишните им собственици, зъбите и черепните кости, които съставляват по-голямата част от тези находки, така или иначе не съдържат. Следователно и за това дали са били войнствени или миролюбиви.

Първите „директни свидетелства за това, което днес наричаме „култура“, датират“ от „не повече от 100 000 години назад“. И едва от около 50 000 години такива свидетелства постепенно стават по-чести. ^[21]

Но хомо сапиенс е съществувал вече от поне 250 000 години. Но дори и това, което смятаме, че

знаем за психическото състояние, мотивите, целите и социалното поведение на хората през тези 250 000 години, се основава – с изключение на последните пет хилядолетия – почти изцяло на повече или по-малко правдоподобни *предположения*.

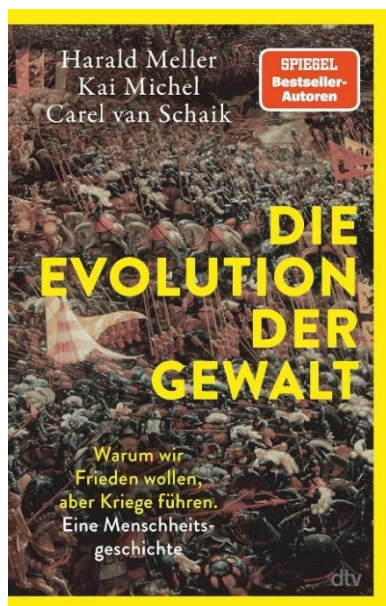
Колко предварителни са тези предположения, отново разкрива съобщението от 6 юни 2023 г., че вече преди 200 000 години човекоподобни предци са погребвали своите близки. Досега това се признаваше само за неандерталците и Homo sapiens – и то едва от 100 000 години. Тези находки, се казва в съобщението, „поставят под въпрос досегашното разбиране за човешката еволюция, според което едва развитието на по-големи мозъци е направило възможни сложни дейности като погребването на мъртвите“. ^[22]

Кратко обобщение на ранни археологически находки и изводите, направени въз основа на тях, може да се намери в книгата „Световна история на психологията“, написана от

психолога и антрополога Ханес Щубе. ^[23]

Грижа вместо убийство

Р. Брайън Фъргюсън, друг антрополог, е изследвал стотици скелети на Homo sapiens, по-стари от 10 000 години, намерени на различни места, за да установи дали имат следи от междуличностно насилие. Резултатът: това е било случаят само при около три дузини от тях. Това означава, че той не е намерил археологически доказателства за война в периода, който е по-далеч от 10 000 години. Освен това насилието не е било непременно умишлено. ^[24]

Всъщност има доказателства за междуличностно насилие и в праисторическите времена; най-ранното от тях датира от преди около 430 000 години. ^[25] След като Мелер, Мишел и ван Шайк в книгата си „Еволюцията на насилието“ прегледаха целите три милиона години от появата на рода Homo, „без да пропуснат нито една значима следа“, те стигат до заключението: „Няма дори и една шепа доказателства за умишлено убийство на хора.“ ^[26]

Но дори и тези убийства да са били умишлени, което никога няма да може да се изясни поради липсата на очевидци, едно убийство не е война. А единствен убиец – за когото, за разлика от жертвата, няма никаква информация – не може да се счита за представителен за тогавашното човешко население. Харалд Мелер и неговите съавтори отбелязват освен това:

„Ако търсим праисторически доказателства за война, убийства и убийства по непредпазливост, вместо това

откриваме индиции за грижи и загриженост. Палеоархеологическите находки свидетелстват: хората са си помагали и подкрепяли взаимно, в противен случай много от нараняванията биха били равностойни на смъртна присъда.“

Като пример те посочват неандерталец, починал също преди около 430 000 години, който е страдал от „цяла поредица от дегенеративни заболявания, травми, скъсяване на дясната ръка и вероятно слепота на лявото око, както и тежка загуба на слуха“, но въпреки това е достигнал възраст от „четиридесет до петдесет години“ – което е било възможно само при „ежедневна подкрепа“ от групата му, включително лечение на рани. [27]

Критерии за „война“

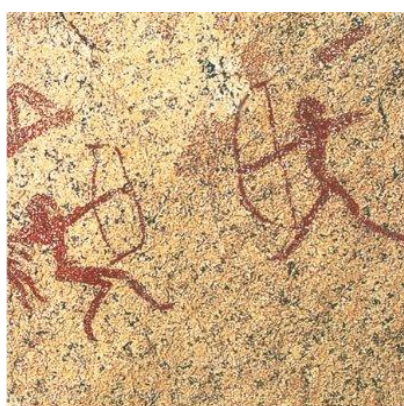
Освен това: не всяко умишлено насилие между хора, дори не всеки конфликт, воден с оръжия, е война. Да се обърнем отново към Уикипедия:

„Основно предизвикателство при класифицирането на войните е въпросът кога една война може да бъде определена като такава. В политически и научен план често се прави разграничение между въоръжен конфликт и война. Въоръжен конфликт е спорадично, по-скоро случайно и нестратегически обосновано въоръжено сблъскване между воюващите страни.“ [28]

В „големи изследователски проекти“, се казва още там, „броят от 1000 смъртни случая годишно се счита за груб индикатор, че въоръжен конфликт ескалира до война“. Други „дефиниции за война“ изискват освен това „минимална степен на непрекъснато планиране и организиране от страна на поне една от противопоставящите се страни“ или „поне една от воюващите страни да е държава, която участва в конфликта със своите въоръжени сили“ . [29]

Находка, която дълго време се считаше за доказателство за най-стария военен конфликт, отговаряше най-много частично на посочените критерии. Р. Брайън Фъргюсън разказва за разкопките в днешния Судан:

„Това гробище, известно като археологически обект 117, е открито в средата на 60-те години на миналия век по време на експедиция, ръководена от Фред Уендорф, археолог от Южния методистки университет в Далас, Тексас, и според груби оценки е на възраст между 12 000 и 14 000 години. Той съдържа 59 добре запазени скелета, 24 от които са намерени в тясна връзка с каменни парчета, интерпретирани като части от оръжия.“ [30]

Междувременно там са намерени 61 мъртви от различна възраст и от двата пола; 41 скелета имат наранявания. [31] Не е било възможно обаче да се установи дали тези мъртви са били погребани едновременно или в продължение на цяла поредица от години. В книгата си *Als der Mensch den Krieg erfand* (Когато човекът изобрети войната) праисторикът Дирк Хуземан посочва, че Фред Вендорф е открил „в близост още едно гробище от същия период“, в което „няма нито един мъртвец с наранявания“. Затова се смяташе за възможно, че в археологическия обект 117 умишлено „са били погребани само онези, които са умрели насилствено“. [32]

Междувременно се оказва, че „много от тези хора са имали наранявания“ – най-често от стрели или копия –, „които вече са били зарастнали при смъртта им“; [33] което се отнасяло за три четвърти от възрастните.

Следователно преценката на Дирк Хуземан вероятно е правилна: масово убийство „може да се изключи“. [34]

Въпреки това тези находки доказват „повтарящо се междуличностно насилие“. [35]

5,988 милиона години без доказателства за война

Но дори и да искаме – въпреки пълната липса на по-подробна информация – да класифицираме нараняванията и убийствата в Судан отпреди около 12 000 години като признак за война, това би означавало, че от шест милиона години на съществуване на човечеството: за 5,988 милиона години, т.е. за 99,98% от тях, няма доказателства за война. Ако вместо това вземем трите милиона години от появата на ранните хора, т.е. вида *Номо*, като референтен показател, можем да установим същото за 99,96% от този период. И дори ако вземем за сравнение само досега доказаните 300 000 години съществуване на *Номо sapiens*, трябва да констатираме: за 96 процента от живота на „анатомично съвременните хора“ няма никакви доказателства за военни конфликти. Същото важи и за неандерталците, които са съществували „като самостоятелен вид“ още преди 450 000 години. [36] Харралд Мелер, Кай Мишел и Карел ван Шайк също отбелязват, че за този безкрайно дълъг период „досега няма археологически доказателства за война или дори спорадични конфликти между групи“. Археологията говори „ясно: от гледна точка на историята на човечеството, колективното, организирано избиване изглежда е ново явление“. [37]

Защо, питат психологът Кристофър Райън и психиатърката Касилда Джета в книгата си „Секс. Истинската история“, нашите предци да са се впусkali в изтощителни пътешествия на плодородна, по същество необитаема [38] планета с неизчерпаеми ресурси [39], за да убиват други хора или да бъдат убити? В подкрепа на това е фактът, че в хилядите открити досега праисторически пещерни рисунки не се срещат сцени на война. [40]

Едва преди около 7000 години са се появили няколко масови гробове, които експертите в голяма степен единодушно класифицират като доказателство за военни кланета. [41] Най-ранните изображения, на които стрелците с лъкове изглеждат враждебно настроени един към друг, [42] понастоящем се датират на около 5000 години. [43]

Може да се предположи, че войните са били преди всичко резултат от възникването на авторитарни социални структури, съпътствани от неравномерно разпределение на собствеността, може би допълнително подхранени от природни бедствия и техните разнообразни последици. [44]

Дотук можем да заключим, че изказвания като цитираните в началото от Барак Обама или „Института за бъдещето“ („Откакто съществуват хората, има военни конфликти“), по никакъв начин не могат да бъдат доказани и следователно са ненаучни.

Който все пак разпространява подобни идеи, трябва да си зададе въпроса на какво основание и с каква мотивация го прави. В случая с Обама идеята е очевидна: представянето на войните като нещо дълбоко човешко вероятно му е улеснило да започне такива, без да има угризения. Също така и на днешните войнолюбци в правителствата и медиите вероятно им е удобно да посочват една предполагаема вродена готовност или дори *желание* за унищожаване и убиване, за да ни направят привлекателна тяхната цел за „военна готовност“ по мотото: „Вие все пак го искате!“

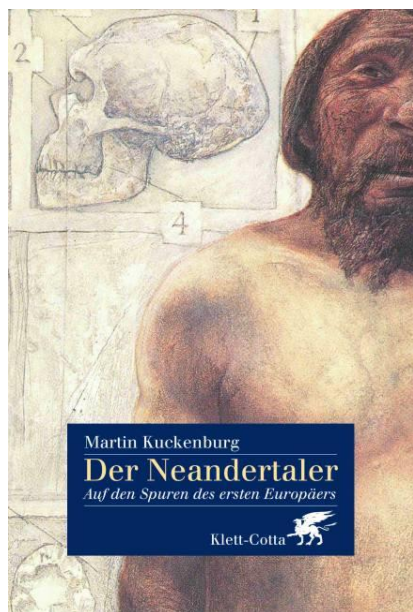
По принцип важи следното: който вярва в вроденото разрушително начало в човека, си спестява досадния въпрос какво прави хората „зли“.

Граници на познанието

Липсата на обективни възможности за оценка на ранната история на човечеството означава, разбира се, и следното: Ние също не можем да докажем, че началото на човечеството е било изцяло *мирно*, нито че е съществувало райско, първобитно комунистическо или матриархално състояние. През 1996 г., след задълбочени проучвания, археолозите Бригите Рьодер, Юлиане Хумел и Бригита Кунц стигнаха до заключението, че матриархатът „не може да бъде нито доказано, нито опровергано с археологически източници. Един от най-големите проблеми на археологията е, че до днес тя не разполага с ключ към мисловния свят на миналите общества“.

[45]

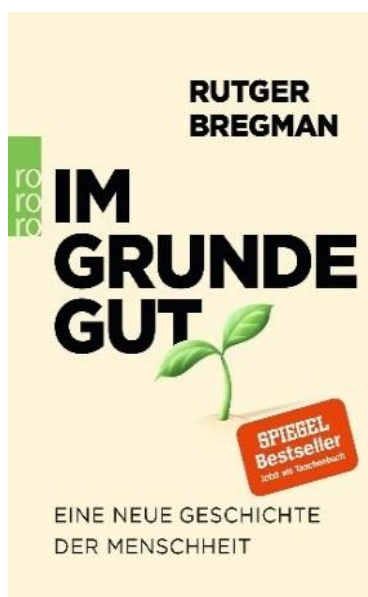
За последните 50 000 години пещерните рисунки и фигуративните изображения – които се нуждаят от тълкуване – дават представа за този свят на мислите. По-надежден „ключ“ обаче се развива едва с възможността да се записват писмени езици по начин, който да устоява на времето, например като клинопис – т.е. преди около 5000 години. [46] Фактът, че дори този ключ не е точно оформен, че писмените предания често са неверни, изкривени и почти винаги непълни, се потвърждава от оправданото твърдение, че историята се пише от *победителите*. В прочутия случай с Великденския остров завоевателите и робовладелците приписаха на местните жители разрушенията, които сами бяха причинили и инициирали. [47]

Очернянето на „примитивните“ култури се среща често в историческите разгледи. Така неандерталците бяха и все още са описвани като мускулисти, „умствено ограничени и трудно надминаваеми по глупост и липса на култура извънземни“ [48] – въпреки че отдавна многобройни находки потвърждават, че този вид хора, изчезнал преди около 40 000 години, е бил равен на *Homo sapiens* във всички съществени аспекти, също толкова „човечен“ и в някои случаи се е смесвал с него чрез размножаване. [49] Ханнес Щубе отбелязва: „Макар на някои учени да им е „трудно да го признаят, днес трябва да приемем неандерталците като пълноценни хора с всички умствени, психически и социални функции, сили и компетенции [...]“ [50] Освен това неандерталците са имали по-голям мозък от нас... [51] Мартин Кукенбург в няколко публикации е възстановил справедливостта към неандерталците като „първите европейци“. [52]

По отношение на темата „военна подготовка“ заслужават да бъдат отбелязани още два примера за изопачаване на реалността. Само груба манипулация с данни, която междувременно е разкрита в подробности [53], е позволила на психолога Стивън Пинкър да твърди, че в миналото „колективното насилие [...] е било винаги и навсякъде“ [54] – и от това да изведе идеализация на буржоазно-капиталистическите социални структури. [55] Особено нагъл е бил антропологът Наполеон Чагнон [56], който през 1964 г. първо подарил на народа яномами брадви и мечете, за да твърди след това в бестселъри, основавайки се на тях и на различни неверни твърдения, че те са изключително жестоки. През 1995 г. яномамите му наложиха забрана за влизане на тяхна територия поради продължителните му клевети. [57] Но Чагнон, а още повече Пинкър, продължават да се представят като основни свидетели на бруталността на коренното население и вродената злоба.

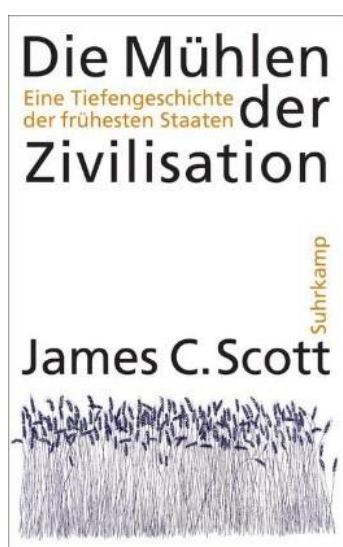
Историкът Рутгер Брегман е събрал примери за неискреността на „стандартния наратив“ за „злия дивак“, който първо трябва да бъде социално приемлив от „добрата“ (западна) цивилизация, и е подложил на критичен анализ уж научни експерименти, изследвания и публикации за човешкото естество.

Той стига до заключението, че човекът е – както гласи и заглавието на книгата му – „в основата си добър“.^[58] Означава ли описаният недостиг на сериозни данни за (пред)историята на човечеството, че не можем да отговорим на въпроса дали сме родени воини? Да, можем. Вродената склонност към война и убийство би трябвало да се проявява винаги и навсякъде – и то само поради факта, че трябва постоянно да бъде потискана. За да отхвърлим като недопустимо твърдението, че сме родени воини, трябва само да докажем, че е било или е възможно да бъде и по друг начин. За последните хилядолетия това е напълно възможно.^[59]

Ловци и събирачи

По отношение на нашите близки предци, които са били ловци и събирачи – често наричани „ловци-събирачи“ – според Харалд Мелер, Кай Мишел и Карел ван Шайк, трябва да „погребем предразсъдъка, който се води от Томас Хобс^[60]“, че животът им е бил „самотен, мизерен, отвратителен, животински и кратък“.^[61] Очевидно те са били по-високи „от днешния средностатистически човек“ и според Кристофър Райън и Касилда Джета тяхната продължителност на живота е била между 70 и 90 години. Антропологът Робърт Еджъртън също счита, че в Европа „градското население вероятно е достигнало дълголетие на ловците и събирачите едва в средата на 19-ти или дори 20-ти век“.^[62] Тези номади очевидно са били „най-добре приспособени към своята среда“ и едва ли са имали причина да предизвикват конфликти поради липса на ресурси.^[63] Това се потвърждава и от изследванията на „148 смъртоносни агресивни инцидента“ в 21 ранни и по-близки до настоящето ловни и събирателски общности, проведени от антрополога Дъглас П. Фрай съвместно с философа Патрик Съодерберг.^[64] Те обобщават резултатите си по следния начин: причината за тези смъртни случаи е била най-често личен мотив като ревност или отмъщение, рядко семейна вражда и „още по-рядко“ конфликт „между политически общности или война“. В около половината от общностите изобщо „не е имало смъртоносни инциденти, в които да е участвал повече от един извършител“.^[65]

Режимите на ловците и събирачите не са съществували само *преди*, а в продължение на хилядолетия *заедно* с държавите, основани за първи път преди около 6000 години.^[66] Както Джеймс С. Скот посочва в книгата си *Мелниците на цивилизацията*^[67], това паралелно съществуване се дължи не на последно място на факта, че животът на ловците и събирачите е останал привлекателна алтернатива на заседналия начин на живот. Защото в укрепените селища продължителността и качеството на живот в повечето случаи не се повишаваха, а *намаляваха*. Една от причините за това беше, че тясното съжителство на хората помежду си и с домашните животни предизвикваше епидемии и защото хората бяха принудени да си набавяват всичко необходимо за живота предимно от едно и също място.

Но и в големите градове, които се формираха, имаше примери за мирно съжителство. Едно от тези селища беше анадолското Катар Хююк (или Çatalhöyük),^[68] което е съществувало около 1500 години, от около 7400 г. пр.н.е., и е имало площ от 13 хектара и няколко хиляди жители. Достъпът до храна и материалните

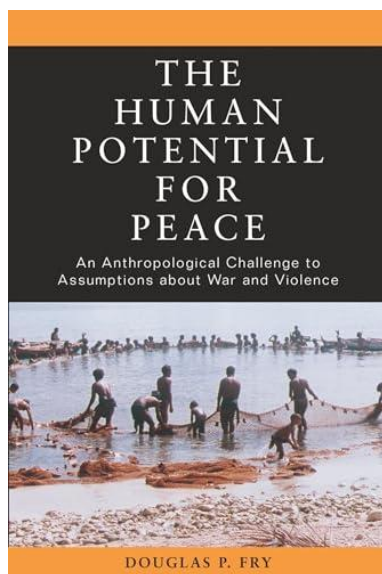
притежания са били разпределени доста равномерно, няма данни за централна власт, камо ли за репресивна власт, нито за насилствени престъпления или убийствени битки. Въпреки това: досега са проучени археологически само 5 процента от това селище.^[69] Въпреки това, това е силен индикатор, че войните НЕ са постоянна характеристика на човечеството.

Чрез етнологични изследвания, продължаващи до наши дни, може да се *докаже*, че представителите на *Homo sapiens* могат да живеят добре заедно за дълго време.

Учим се от най-мирните общества

През 2021 г. Дъглас П. Фрай, който отдавна изследва възможностите за поддържане на мира^[70], и социалният психолог Питър Т. Колман представят в статия своя „Проект за устойчив мир“ (Sustaining Peace Project)^[71]. От 2014 г. тяхната група от психолози, антрополози, философи, астрофизици, учени в областта на околната среда и политическите науки, експерти по информация и комуникации се стреми към „по-цялостно и по-точно разбиране на трайния мир“. В противоречие с обичайните медийни представяния, пишат Колман и Фрай, и до днес има множество общества, които живеят в мир в рамките на своите граници и със своите съседи „от 50, 100 или дори няколко стотици години“. Това опровергава „убеждението, че хората по природа са програмирани за война“.^[72] Като примери те посочват, наред с другото, десетте съседни племена в горното течение на река Шингу в Бразилия, швейцарските кантони и обединението на ирокезите.

Те успяват да изведат следните фактори като особено благоприятни за мира: обща идентичност/обединяващи колективни дейности и институции/норми, ценности, ритуали и символи, насочени срещу войната/„език на мира“ в медиите, ако има такива/политици, предприемачи, духовници и активисти, които допринасят за разработването и реализирането на визия за мир.^[73]

Това повдига въпроса какво от това съществува днес в Германия или в ЕС. Колман и Фрай също класифицират ЕС като миролюбиво общество. Но статията им е от 2021 г. ...

За по-задълбочено проучване на темата на уебсайта на *Sustaining Peace Project*^[74] се препоръчва четенето на (за съжаление не е на немски език) на Фрай: *The Human Potential for Peace*.

Анатомия на човешката деструктивност

Още през 1973 г. психоаналитикът и социален изследовател Ерих Фром състави доклади за различни етнически групи и качеството на техните социални отношения. В своето новаторско произведение „Анатомия на човешката деструктивност“^[75] може да се прочете, че още през втората половина на 20-ти век са съществували стабилни, жизнеспособни, невоенни, често матриархално ориентирани социални общности, в които не е имало необходимост да се потиска предполагаемият инстинкт за убиване.^[76] Фром обобщава:

„Макар че във всички култури наблюдаваме, че хората се защитават от заплахи за живота си, като се борят (или бягат), деструктивността и жестокостта в толкова много общества са толкова минимални, че тези големи разлики не биха могли да се обяснят, ако ставаше въпрос за „вродена“ страст.“^[77]

Книгата на Фром предлага освен това, доколкото ми е известно, най-изчерпателната досега компилация от аргументи от психоанализата, (социална) психология, палеонтология, антропология, археология, неврофизиология, зоология и история, които говорят в полза на вродената склонност на човека към сътрудничество и миролюбие.

Ще изтъкна само някои от точките, които са в пряка връзка с нашата тема:

- Агресията сама по себе си, произлизаща от латинското „aggrehere“ = да се приближиш към някого или нещо, да предприемеш нещо, не само не е нещо лошо, но е жизненоважна, здрава част от нашия репертоар от действия. Само с нейна помощ са възможни разграничаване, налагане, самоутвърждаване и самозащита. Още в началото на нашия

живот се нуждаем от тази способност, за да се промъкнем през тесния родилен канал и да се родим. Способността да бъдем здрави агресивни в този смисъл притежават както животните, така и хората. Тя винаги е свързана с заплашителни ситуации или предизвикателства.

Предположенията за *инстинкт за агресия* (Конрад Лоренц) или дори инстинкт за смърт (Зигмунд Фройд) са необосновани спекулации. [\[78\]](#)

- В някои случаи агресивното поведение е свързано и с унищожение, разрушение – например, когато лъв разкъсва антилопа или когато хора убиват в остра самоотбрана. Но при животните, както и при психически достатъчно здравите хора, това унищожение никога не се превръща в самоцел.

- Нито животните, нито психически здравите хора се държат садистично, целенасочено враждебно към живота, с наслада и бруталност. Само деструктивни, психически сериозно разстроени хора искат война.

- Човекът е способен да предвижда както реални, така и нереални, само предполагаеми жизнени заплахи. И второто може да предизвика у него биологично обоснована агресия или разрушение, служещи за запазване на вида или себе си. Това е било – и продължава да бъде – използвано многократно от властите елити, за да създадат масова готовност за война.

- Смесеното съществуване, пълноценните междуличностни отношения, но и дълбоката психотерапия могат да помогнат за облекчаване или излекуване на последиците от социализацията, водеща до деструктивност. [\[79\]](#)

Дали се раждаме като потенциални убийци, може да се провери и въз основа на индивидуалните житейски истории. Предназначени за това са биографиите на хора, които са извършили тежки престъпления като подбуждане към война и масови убийства.

Гьобелс

Йозеф Гьобелс, [\[80\]](#) роден през 1897 г., по-късно става министър на пропагандата на нацистите и един от основните отговорници за антиеврейската, антикомунистическата и антисъветската военна пропаганда на нацистката държава.

В детството и юношеството си Гьобелс е бил ентусиаст, писал е стихове, пиеси и пиеси за пиано, четял е Готфрид Келер, Теодор Шторм, Шилер и Гьоте, влюбвал се е и се надявал на живот, изпълнен с любов и признание.

Фактът, че тази надежда очевидно се провали, се дължеше на неговата детска деформация на крака, или по-скоро на негативните реакции към това увреждане. За неговите строги католически родители то представляваше „проклятие“, което най-добре беше да се отрича. При роднини и съученици то предизвикваше отвращение, а по-късно и при някои жени, които той желаше.

С времето на мястото на неосъществената любов към други хора на преден план излезе заместващият обект „родина“. Но още през 1919 г., като 22-годишен с „народнически“ нагласи, Гебълс кандидатства успешно за докторат при еврейски професор и преценява, че той е „изключително любезен“ и „учтив човек“.^[81] През 1920 г. той отразява първоначално победоносното „ляво“ масово въстание в Западна Германия срещу реакционните фрайкорпси и Райхсвера по следния начин: „Червена революция в Рурския район [...]. Аз съм възхитен от разстояние“.^[82]

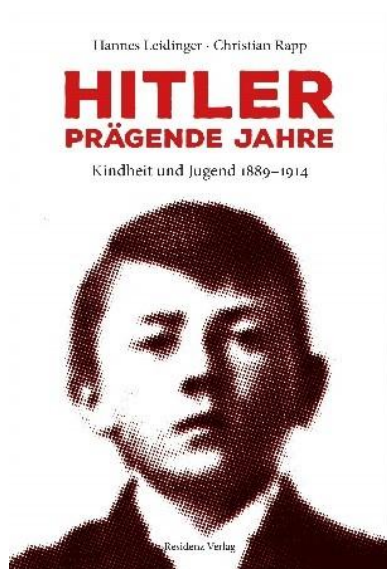
В търсене на „гений“, който да го спаси и да спаси Германия, през 1921 г. той чува за първи път за Адолф Хитлер – и остава разочарован. Той римува: „Само като видя свастиката, ми се прииска да се изсерем.“^[83]

Но последваха професионални и лични разочарования, безработица, глад, несигурност за съществуването,^[84] психическите проблеми се натрупаха: чувство на безсмислие, мисли за самоубийство, злоупотреба с алкохол, нервни срывове. Сега „фази на дълбока депресия“ се редуваха с „изблици на фанатична воля“.^[85]

През 1922 г. научава от годеницата си, че тя е „полуврейка“, което го дразни, но засега не прекратява връзката им.^[86] През 1924 г. все още вижда положителни страни в „Капиталът“ на Карл Маркс.^[87]

Но постепенно той изпада напълно под влиянието на националсоциалистическата идеология и култът към фюрера, не на последно място защото те му позволяват да потисне чувството си за малоценност и депресивност. Сега, както сам пише, „в небето се оформя бял облак във формата на свастиката“.^[88] Безусловният последовател на Хитлер беше готов. Този процес обаче продължи почти 30 години.

Хитлер

Едва ли има друг човек, за когото да има толкова много публикации, колкото за Адолф Хитлер. През 2020 г. се появи нова книга, която обобщава настоящите познания за неговото детство и младеж: *Хитлер – формиращите години*.^[89]

От това може да се заключи още веднъж: пубертетният Адолф очевидно е бил все по-силно повлиян от проблеми с самочувствието, които компенсирал с мания за величие; също така се засилвали упоритостта, инатът и вербалната агресивност. Това обаче не е било чудно и не е било рядкост при типичното за онова време, отчасти брутално потискащо отношение към деца и младежи, на което и той е бил подложен.

И: Хитлер дълго време е успявал да запази и друга страна на характера си, а именно емоционалната си чувствителност. Еврейският лекар Едуард Блох, който безуспешно се е опитвал да спаси майката на тогава 18-годишния Хитлер от смъртта от

рак, десетилетия по-късно описва как е възприел сина в деня на смъртта на майка му:

„Адолф, чието лице показваше преумората от безсънна нощ, седеше до майка си. За да запази последното си впечатление от нея, той я беше нарисувал [...]. В кариерата си не съм виждал никой, който да е бил толкова съкрушен от скръбта, колкото Адолф

Хитлер. [...] Никой тогава не би могъл да предположи, че той ще се превърне в олицетворение на всяко зло.”[90]

Следователно нито на Гьобелс, нито на Хитлер може да се приписва, че са се родили като чудовища, че са били „родени с военни умения“.

Понякога заниманията с войници могат да дадат надежда. Американският военен експерт Дейв Гросман доказва, че „най-голямото предизвикателство за армиите е да преодолеят нежеланието на войниците да убиват други хора“. „Инхибицията за убиване“ може да бъде преодоляна само чрез „затъпяваща дисциплина и целенасочено обучение“. По време на Втората световна война американските войници били толкова неподготвени за убиване, „че само 15 до 20 процента от пехотинците изобщо са произвели изстрел“.[91]

Квинтесенция

1) Твърдението, че хората винаги са воювали, няма никаква научна основа, е несериозно и подвеждащо.

2) Въпросът дали сме „родени воини“, дали „военната способност“ е част от човешката природа, може да бъде изследван научно – и да получи ясен отрицателен отговор.

Който има свои деца или достатъчно интензивен контакт с малки деца, може да се замисли дали възприема тези деца като безпричинно агресивни или дори разрушителни – като „родени воини“, на които може да се приписва готовност да убиват. Междувременно има многобройни констатации от различни научни области, които доказват, че ние идваме на света с потенциал за просоциално поведение, за любов, приятелство, сътрудничество и миролюбие.[92] И този потенциал настоява да се реализира! Дори политиките, които днес отново предизвикват войни и масови убийства, дори онези, които извършват тези убийства, са се родили преди няколко години като добри хора.

С други думи: всички ние имаме всички необходими предпоставки, за да бъдем добри хора в едно добро общество.

Въз основа на това е възможно да се направи една правдоподобна спекулация за ранния период на човечеството. Теза, която днес се приема от много учени, е, че за всички представители на *Homo sapiens* – тук може да се добави и неандерталците – може да се приеме „психическа единност“. С други думи: откакто съществуват „съвременните“ хора, те разполагат с еднакви психически заложби. Грабер и Уенгроу[93] пишат, „че човек, който живее от лов на слонове или събиране на лотосови пъпки, може да бъде също толкова аналитичен, критичен, скептичен и изобретателен, колкото някой, който печели парите си като шофьор или крчмар или ръководи университетски факултет“.

Може да се предположи, че и нашите далечни човешки предци не са били толкова войнствени, колкото сме ние от раждането си.

А днес?

Ако в нас има потенциал да бъдем добри хора в едно добро общество – защо тогава този потенциал *не* се разгръща?

Защото не живеем в добро общество.

Децата по никакъв начин не са по-малко ценни от възрастните. Но в сравнение с последните те почти нямат възможност сами да определят условията на живота си. В свят като нашия, обелязан от авторитарни йерархии, експлоатация, потисничество, семеен и държавен контрол и унищожаване на околната среда, има малко място за разгръщане на психически здрави деца.

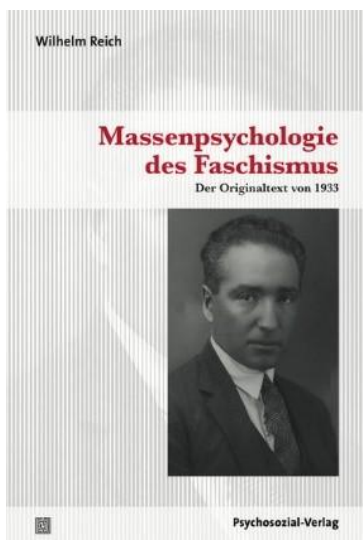
Страданията и лишенията, които произтичат от това, както и често незадоволените им нужди, предизвикват тъга, болка и гняв – които по правило не могат да бъдат изразени адекватно пред възпитателите. Затова те се натрупват, докато достигнат разрушителни размери – което по-късно се усилва от униженията в училище, в образованието, в професионалната и работната сфера.

Тъй като подобни натрупани чувства официално не могат да бъдат изразявани – освен ако човек не стане например войник – те се крият зад фасада на социална приспособимост, учтивост и любезност. Така се създава – и до днес – „авторитарният характер“, който се подмазва на по-висшестоящите и потъпква по-нисшестоящите.[\[94\]](#)

А това има изключително тревожни последствия за цялата социална структура. Деструктивните емоции не само са постоянно налице под повърхността, но и могат да избухнат от скривалището си по всяко време, ако се появи подходящ повод. Това става още по-лесно, когато медиите и политиките предоставят за цел социално по-слабите или демонизираните „чужденци“. В миналото в Германия това бяха не на последно място евреите, комунистите и руснаците – а в момента отново са руснаците, а скоро вероятно и китайците.[\[95\]](#)

По този начин, чрез масовото социализиране на деструктивни психически структури и медийна манипулация, се опитваше и се опитва да се обучават хората на „военна годност“. Колкото по-агресивни и с по-ниско самочувствие ни правят, толкова по-полezni сме за всякакви деструктивни цели – независимо дали те са националистически, неофашистки, фундаменталистки, империалистически, унищожавачи околната среда, насочени срещу деца, жени, хомосексуалисти или чужденци.

Ако на натрупаната в масова степен експлозивна ярост се предложи изход, нагласите са взаимозаменяеми: терорът и убийствата могат да се извършват както с алибито на „дясната“, така и на „лявата“ светоглед, в името на Бога, за спасението на Аллах, в полза на еко-диктатура или – както в момента – като част от западната неолиберална „базирана на правила“ световна щастие.

Психоаналитикът Вилхелм Райх описва този принципен процес през 1933 г. в своята „Масова психология на фашизма“ по следния начин: потискането на децата ги прави „страхливи, срамежливи, боящи се от авторитета, послушни и възпитани в буржоазен смисъл“. Децата първо преминават през „авторитарната миниатюрна държава на семейството, [...] за да могат по-късно да се приспособят към общата социална рамка“. Натрупаната жизнена енергия, която след преминаването през този възпитателен процес вече не може да се изразходва по естествен начин, сега търси заместителни изходи, влива се в естествената агресия и я усилва до „брутален садизъм, който съставлява съществена част от масово-психологическата основа на войната, която се инсценира от малцина в името на империалистически интереси“. Човекът, деформиран психически по този начин, „действа, чувства и мисли“ против интересите на живота си. [\[96\]](#)

Така ние се превръщаме в „войни“.

Но тъй като е в нашата природа да бъдем мирни, солидарни и просоциални – без другите хора не можем да бъдем „човеци“, нито да съществуваме в началото на живота си – това ни прави болни, когато ни подготвят да бъдем „боеспособни“.

Алтернативи, перспективи

Остава въпросът: какво трябва да се случи, за да станат хората отново толкова миролюбиви, колкото очевидно са при раждането си – или, още по-добре: за да могат да ОСТАНАТ толкова миролюбиви?

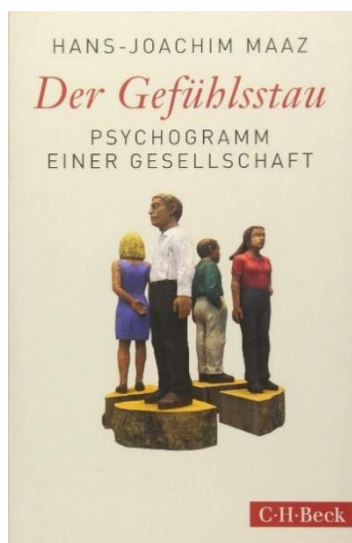
Тъй като вече съм се изказвал многократно по този въпрос,[\[97\]](#) ще бъда много кратък.

Продължаваме да се нуждаем от преобръщане на икономическите и политическите условия, от излизане от нашата все по-деструктивна неолиберално-капиталистическа обществена структура. Това обаче не е достатъчно, както показва в крайна сметка неуспешният експеримент с „реалния социализъм“. Към това трябва да се добави и *психосоциална* революция.

Връзката, която стои зад това, е обобщена от Вилхелм Райх през 1934 г.:

„Ако се опитаме да променим само структурата на хората, обществото ще се съпротивлява. Ако се опитаме да променим само обществото, хората ще се съпротивляват. Това показва, че нито едното, нито другото може да бъде променено самостоятелно.“[\[98\]](#)

За нашето съвремие това може да се конкретизира по следния начин: възрастните трябва – не на последно място чрез използване на психотерапевтични познания – да работят върху своите социално обусловени психични разстройства и едновременно с това да се погрижат децата и внуците им да не развият тези разстройства.

Психоаналитикът Ханс-Йоахим Мааз въведе – между другото в книгата си „Der Gefühlsstau“ (Натрупването на емоции)[\[99\]](#) – съответната концепция за „терапевтична култура“ в прехода на ГДР и междувременно я разви в „култура на взаимоотношенията“[\[100\]](#).

Да съпътстваме децата с любов в живота, да се стремим активно към добри и равноправни партньорства, пълноценна сексуалност и психическо здраве, да осъждаме авторитарните и враждебни към живота, а дори и подбуждащи към война норми в семейството, училището, професията, медиите, църквата, политиката и държавата, както и да търси съмишленици, с които да се противопостави на тях – това междувременно е придобило още по-голямо значение и актуалност.[\[101\]](#)

Най-краткото описание на дългосрочната цел на такива усилия е дадено от Ерих Фром: „здравео общество“, „в което никой не трябва да се чувства заплашен: нито детето от родителите си, нито родителите от по-висшестоящите, нито една социална класа от друга, нито една нация от суперсила“.[\[102\]](#)

Бележки и източници

[1] За дизайна на корицата благодаря – още веднъж – на Ян Петцолд. По-ранна версия на тази статия беше публикувана през 2023 г. на моя уебсайт и през 2025 г. на *apolut*

(<https://apolut.net/sind-wir-geborene-krieger/>). Към новата версия значително допринесе продуктивният обмен с преисторика и културолога Мартин Кукенбург.

Тъй като тук черпя информация от различни научни области, в които нямам специална квалификация, и използвам предимно вторични източници, препоръчвам да си съставите собствено мнение с помощта на книгите, споменати в текста, и да търсите актуализации в интернет, особено по отношение на археологическите находки.

[2] https://de.wikipedia.org/wiki/Krieg#Ebenen_der_Kriegsf%C3%BChrung.

[3] „Войната е баща на всички, цар на всички. Едни превръща в богове, други в хора, едни в роби, други в свободни“ (<https://de.wikipedia.org/wiki/Heraklit>).

[4] „Първо ще покажа, че състоянието на хората без гражданско общество (което състояние може да се нарече естествено състояние) не е нищо друго освен война на всички срещу всички; и че в тази война всички имат право на всичко“

(https://de.wikipedia.org/wiki/Bellum_omnium_contra_omnes).

[5] Зигмунд Фройд (1930) [1929]: Неудобството в културата, в същото: GW том 14, Fischer, стр. 419–506, тук стр. 471. За това, че Фройд погрешно се позовава на Хобс и освен това дискредитира вълците, виж: <https://andreas-pegiau-psychoanalyse.de/der-mensch-ist-dem-menschen-kein-wolf-ueber-eine-eklatante-freudsche-fehleistung/>.

[6] От май 2016 г. Обама е „официално президентът на САЩ с най-много дни на война“. Под неговото управление САЩ дотогава са водили „общо 2663 дни война“

(<https://www.spiegel.de/panorama/krieg-barack-obama-ist-der-us-praesident-mit-den-meisten-kriegstagen-a-00000000-0003-0001-0000-000000567071>) . Освен това „убийствата с дроне се превърнаха в държавна доктрина, като всяка седмица той подписваше така наречения „списък за убиване“ (<https://www.deutschlandfunkkultur.de/drohnenkrieg-obamas-toedliches-erbe-100.html>), в резултат на което загинаха няколко хиляди невинни хора – като „косвени щети“.

[7] <https://www.welt.de/politik/ausland/article5490579/Seine-Rede-zum-Friedensnobelpreis-im-Wortlaut.html>.

[8] <https://www.zukunftsinstitut.de/artikel/warum-gibt-es-noch-immer-kriege/> На новоизградения уебсайт на института не успях да намеря тази статия през март 2025 г.

[9] Ibid.

[10] Martin Kuckenburger (1993): Siedlungen der Vorgeschichte in Deutschland, 300000 bis 15 v. Chr., Dumont, с. 10.

[11] <https://de.wikipedia.org/wiki/Menschenaffen#Entwicklungsgeschichte>. На <https://de.wikipedia.org/wiki/Hominisation> се говори за пет до седем милиона години, а на https://de.wikipedia.org/wiki/Stammesgeschichte_des_Menschen се споменават 7,9 милиона години. Много спекулативно е да се правят изводи за психосоциалните нагласи на съвременните хора въз основа на поведението на днешните шимпанзета (и бонобо). За шест милиона години самостоятелно развитие много неща могат да са се променили и при двата вида. Антропологът Р. Б. Фъргюсън е проучил изследвания, които предполагат, че днешните шимпанзета са „убийствени маймуни“ – което често се тълкува като наследство от човечеството. Резултатът: от регистрираните или предполагаеми 27 убийства между събрата в 18 изследователски центъра за шимпанзета „в общо 426 години полеви наблюдения“ „15 са резултат от само две силно конфликтни ситуации [...]. Останалите 417 години наблюдения дават средно само 0,03 убийства годишно.“ Освен това Фъргюсън счита за вероятно, че тези конфликти с фатален край „не са еволюционна стратегия, а реакция на човешка намеса“ в местообитанието на шимпанзетата (<https://www.scientificamerican.com/article/war-is-not-part-of-human-nature/> превод А.П. Сравни Мартин Кукенбург, 1999: Lag Eden im Neandertal? Auf der Suche nach den frühen Menschen, Econ, с. 154ff.).

[12] https://de.wikipedia.org/wiki/Stammesgeschichte_des_Menschen.

[13] https://www.mpg.de/11820357/mpi_evan_jb_2017. Но: Тъй като „външният вид на съвременните хора варира в широк спектър“, „няма единодушие относно това какво представляват „съвременните“ хора и кога се появяват за първи път във фосилните находки“ (G. J. Sawyer/ Viktor Deak: Der lange Weg zum Menschen. Lebensbilder aus sieben Millionen Jahren

Evolution, Spektrum 2008, стр. 174) . При по-ранните, предчовешки хоминиди, находките стават все по-неясни. Често кости, чиято възраст се различава със стотици хиляди години или чиито места на намиране са на хиляди километри разстояние една от друга, се събират за (ре)конструкция на предполагаемите хоминидни видове (пак там, например стр. 13 и сл.). Например, широко известният „човек от Денисова“ е „сигурно доказан“, освен чрез ДНК анализ, и чрез *една* пръстна кост (възраст: 48 000 до 30 000 години), *една* кост от палеца на крака (възраст: 130 000 до 90 900 години), *два* кътника (един на възраст над 50 000 години, един на възраст под 50 000 години), всички намерени на границата с Казахстан, както и чрез *една* долна челюст, изкопана в китайския Тибет (възраст: 160 000 години) (<https://de.wikipedia.org/wiki/Denisova-Mensch>; <https://www.mpg.de/5018113/denisova-genom>).

[14] <https://www.planet-wissen.de/natur/energie/feuer/index.html>.

[15] James C. Scott (2019): Die Mühlen der Zivilisation. Eine Tiefengeschichte der frühesten Staaten, Suhrkamp, с. 20, вж. Hannes Stubbe (2021): Weltgeschichte der Psychologie, Pabst, с. 27.

[16] David Graeber/ David Wengrow (2021): Началото. Нова история на човечеството, Klett-Cotta, стр. 96, 98. Подобно на това, Kuckenburg (както в бележка 11, стр. 13–15) описва недостатъците на археологията и палеоантропологията.

[17] Харалд Мелер, Кай Мишел, Карел ван Шайк (2024): Еволюцията на насилието. Защо искаме мир, но водим войни, dtv, стр. 136.

[18] Там същото, стр. 152.

[19] <https://www.sueddeutsche.de/projekte/artikel/wissen/acht-milliarden-menschheit-wachstum-e418385/> За хипотезите относно силни колебания в праисторическите популации виж: <https://science.orf.at/stories/3221020/>.

[20] Тъй като към 3000-те останки с нарастващото време се добавят все по-малко находки на скелетни части, общият брой не се увеличава значително, ако се излезе извън кръга на Homo sapiens. От „много милиони неандерталци“, които се предполага, че са живели общо, досега са открити „само останките на двеста до триста индивида“ (Rebecca Wragg Sykes, 2022: Der verkannte Mensch. Ein neuer Blick auf Leben, Liebe und Kunst der Neandertaler, Goldmann, с. 63).

[21] Graeber/ Wengrow (както в бележка 16), стр. 100f. Радиовъглеродният метод, често използван за датиране, функционира само за последните 60 000 години: <https://de.wikipedia.org/wiki/Radiokarbonmethode>.

[22] <https://science.orf.at/stories/3219658/>.

[23] Виж Stubbe (както в бележка 15), стр. 15–67.

[24] R. Brian Ferguson, „The Birth of War“ (https://www.naturalhistorymag.com/htmlsite/0703/0703_feature.html). Превод А.Р. Коригирано на 24.5.25. Преди това не бях включил 24-те жертви на насилие от находка 117 (виж по-долу), на които Ferguson допълнително се позовава: „Освен място 117, само около дузина скелети на Homo sapiens на възраст 10 000 години или повече, от стотици подобни находки, изследвани досега, показват ясни признаци на междуличностно насилие.“

[25] https://www.researchgate.net/figure/Cranium-17-bone-traumatic-fractures-A-Frontal-view-of-Cranium-17-showing-the-position_fig4_277326376; <https://www.20min.ch/story/cranium-17-das-aelteste-mordopfer-der-geschichte-162218687169>.

[26] Meller et al (както в бележка 17), стр. 146.

[27] Там същото, стр. 139.

[28] <https://de.wikipedia.org/wiki/Krieg>.

[29] Там същото.

[30] R. Brian Ferguson (както в бележка 24)). Превод А.Р.

[31] <https://www.scinexx.de/news/geowissen/kein-steinzeit-krieg-in-jebel-sahaba/>.

[32] Дирк Хуземан (2005): Когато човекът изобрети войната, Thorbecke, стр. 34.

[33] Както в бележка 31.

[34] Хуземан (както в бележка 32), стр. 34. Същото твърдят и Мелер и др. (както в бележка 17), стр. 154 и сл.

[35] Там същото, стр. 155.

- [36] Wragg Sykes (както в бел. 20), стр. 25. Днес изглежда, че има широк консенсус, че тезата, че Homo sapiens е изтребил неандерталците, не може да се поддържа. Вж. там същото, стр. 451–454; Martin Kuckenburg (2005): Неандерталците. По следите на първите европейци, Klett-Cotta, стр. 282–296; Meller et al (както в бележка 17), стр. 142.
- [37] Meller et al (както в бележка 17), стр. 146f., 162.
- [38] Преди 35 000 години населението на Земята е наброявало най-много три милиона души (Scott, както в бележка 15, стр. 22).
- [39] Кристофър Райън/ Касилда Джета (2016: Секс. Истинската история, Klett-Cotta, стр. 201) говорят за „първобитното общество на изобилието“. Това е позоваване на есето на Маршал Салинс „The original affluent society“: https://www.uvm.edu/~jdericks/EE/Sahlins-Original_Affluent_Society.pdf (виж също: <https://www.matthes-seitz-berlin.de/buch/die-urspruengliche-wohlstandsgesellschaft.html>). Разбира се, и тогава е имало климатични колебания, които са довели например до ледникови периоди. Но като правило това е ставало толкова бавно, че е било възможно да се адаптираме (Wragg Sykes, както в бележка 20, стр. 104–124). Предположението за краткосрочно изчезване на почти цялото човечество в резултат на вулканично изригване преди над 70 000 години е много спорно (<https://de.wikipedia.org/wiki/Toba-Katastrophentheorie>).
- [40] Rutger Bregman (2020): Im Grunde gut. Eine neue Geschichte der Menschheit, Rowohlt, стр. 115. Най-старата известна в момента пещерна рисунка е на 45 000 години (<https://de.wikipedia.org/wiki/H%C3%B6hlenmalerei>).
- [41] https://de.wikipedia.org/wiki/Massaker_von_Kilianst%C3%A4dten, https://de.wikipedia.org/wiki/Massaker_von_Halberstadt, https://de.wikipedia.org/wiki/Massaker_von_Talheim, https://de.wikipedia.org/wiki/Massaker_von_Schletzt; <https://www.scinexx.de/news/archaeologie/war-dies-der-erste-krieg-europas/>.
- [42] https://de.wikipedia.org/wiki/Felsmalereien_in_der_spanischen_Levante. Вж. също Husemann (както в бележка 32), с. 61f.
- [43] Първите данни за използването на оръжия за лов са на възраст около 500 000 години (<https://www.spiegel.de/wissenschaft/mensch/fruehmenschen-jagten-schon-vor-500000-jahren-mit-stein-speerspitzen-a-867412.html>). „Без съмнение“ като ловни оръжия са само копията на възраст 300 000 години, които са били намерени в Шьонинген, Долна Саксония, сред костите на многобройни диви коне, убити с тях (Martin Kuckenburg, 2022: Friedrich Engels' Frühgeschichte und die moderne Archäologie, без място, стр. 79). Но да можеш да ловуваш животни с тях, не означава, че искаш да убиваш хора с тях. През 2025 г., след прилагане на спорна метода за датироване, възрастта на копията беше оценена на едва 200 000 години (<https://www.welt.de/wissenschaft/article256093064/Archaeologie-Die-Schoeninger-Speere-sind-100-000-Jahre-juenger-mit-Folgen.html>).
- [44] Вж. Scott (както в бележка 15), стр. 159–164.
- [45] Brigitte Röder/ Juliane Hummel/ Brigitta Kunz (2001) [1996]: Göttinnendämmerung. Das Matriarchat aus archäologischer Sicht, Königsfurt, стр. 396. Вж. също Graeber/ Wengrow (както в бележка 16), стр. 238–244.
- [46] Scott (както в бележка 15), стр. 20. Вж. също https://de.wikipedia.org/wiki/Geschichte_der_Schrift. Подробно по темата: Martin Kuckenburg (2016): Wer sprach das erste Wort? Die Entstehung von Sprache und Schrift, Theiss.
- [47] Bregman (както в бележка 40), стр. 139–161. Допълнителна литература от 30.5.25: Gerd Reuther (2025): Tatort Vergangenheit: Wie eine Fake Past unsere Zukunft diktiert, Engelsdorfer.
- [48] Kuckenburg (както в бележка 36), стр. 9.
- [49] https://de.wikipedia.org/wiki/Neandertaler#Verwandtschaft_zum_modernen_Menschen.
- [50] Stubbe (както в бележка 15), стр. 33.
- [51] Това не означава непременно, че те са били по-интелигентни от нас (вж. същото, стр. 25).
- [52] Вж. между другото бележки 16 и 36.

- [53] R. Brian Ferguson (2013): *Pinker's List: Exaggerating Prehistoric War Mortality*, в Douglas P. Fry (ред.): *War, Peace, and Human Nature*, Oxford University Press, стр. 112–131 (https://www.researchgate.net/publication/273371719_Pinker's_List_Exaggerating_Prehistoric_War_Mortality). Вж. също Ryan/ Jethá (както в бележка 39), стр. 212–215 и Bregman (както в бележка 40), стр. 112 и сл.
- [54] Meller et al (както в бележка 17), стр. 37.
- [55] <https://scilogs.spektrum.de/menschen-bilder/wird-alles-immer-besser-ein-kritischer-blick-auf-steven-pinkers-geschichtsoptimismus/>.
- [56] https://de.wikipedia.org/wiki/Napoleon_Chagnon.
- [57] Ryan/ Jethá (както в бележка 39), стр. 223–227; Bregman (както в бележка 40), стр. 111 и сл.
- [58] Bregman (както в бележка 40).
- [59] В антропологията, поради липсата на оценяеми останки от праисторията, не е необичайно да се правят заключения за начина на живот на ранните *Homo sapiens* въз основа на предания от последните хилядолетия или полеви наблюдения на ловци и събирачи, продължаващи до наши дни. Но и това са спекулации. Особено като се има предвид, че днес едва ли има етноси, които са напълно изолирани от останалия свят. Вж. Kuckenburg (както в бележка 43), стр. 136 и сл.
- [60] https://de.wikipedia.org/wiki/Thomas_Hobbes.
- [61] Meller et al (както в бележка 17), стр. 113.
- [62] Ryan/ Jethá (както в бележка 39), стр. 204, 236, стр. 238.
- [63] Meller et al (както в бележка 17), стр. 113.
- [64] https://www.researchgate.net/publication/250920560_Lethal_Aggression_in_Mobile_Forager_Bands_and_Implications_for_the_Origins_of_War.
- [65] Ibid., стр. 272. Превод А.Р.
- [66] <https://de.wikipedia.org/wiki/Staatsentstehung>.
- [67] Scott (както в бележка 15), виж също <https://www.soziopolis.de/die-muehlen-der-zivilisation-1.html>.
- [68] <https://de.wikipedia.org/wiki/%C3%87atalh%C3%B6y%C3%BCk>.
- [69] Graeber/ Wengrow (както в бележка 16), стр. 236, 245ff.
- [70] <https://www.uncg.edu/employees/douglas-fry/>.
- [71] <https://sustainingpeaceproject.com/>.
- [72] https://greatergood.berkeley.edu/article/item/what_can_we_learn_from_the_worlds_most_peaceful_societies. Превод А.П.
- [73] Там същото.
- [74] Douglas P. Fry (2005): *The Human Potential for Peace: An Anthropological Challenge to Assumptions about War and Violence*, Oxford University Press; <https://sustainingpeaceproject.com/>.
- [75] Erich Fromm (1989): *Die Anatomie der menschlichen Destruktivität*, в същото: Gesamtausgabe, том 7, dtv.
- [76] Там същото, стр. 148–262. Още през 1998 г. етнографският атлас регистрира 160 „чисто матрилинейни“ – т.е. отчитащи само майчиното потекло – „коренни народи и етноси“. Това са около 13 % от регистрираните в света 1267 етноса (<https://de.wikipedia.org/wiki/Matriarchat>).
- [77] Fromm (както в бележка 75), стр. 158 и сл.
- [78] Повече по темата: https://andreas-pegelau-psychoanalyse.de/wp-content/uploads/2018/07/Mythos-Todestrieb-pid_2018_02_Pegelau.pdf.
- [79] Че това е възможно, че хората могат да преодолеят деструктивните си нагласи, ми доказва постоянно и моята терапевтична работа.
- [80] Вж. Goebbels, Joseph (1992) [1990]: *Tagebücher 1924-1945* в пет тома, изд. от Reuth, Ralf Georg, Piper; Longerich, Peter (2010): *Goebbels. Биография*, Siedler; Reuth, Ralf G. (1991) [1990]: *Goebbels*, Piper, там по-специално стр. 11–75.
- [81] Там, стр. 52.

- [82] Там, стр. 47.
- [83] Там, стр. 52.
- [84] Там, стр. 68–73.
- [85] Там, стр. 63.
- [86] Там, стр. 73.
- [87] Лонгерих (както в бележка 80), стр. 58.
- [88] Reuth (както в бележка 80), стр. 104.
- [89] Hannes Leidinger/ Christian Rapp (2020): Hitler – Prägende Jahre. Kindheit und Jugend 1889–1914, Residenz. Виж също: Brigitte Hamann (1998): Hitlers Wien: Годините на обучение на един диктатор, Piper.
- [90] Там, стр. 152. Подробно: Brigitte Hamann (2010): Благородният евреин на Хитлер: Животът на лекаря за бедни Едуард Блох, Piper.
- [91] Meller et al (както в бележка 17), стр. 124.
- [92] Виж освен книгите, използвани в настоящия текст, Gerald Hüther (2003) [1999]: Еволюцията на любовта. Това, което Дарвин вече подозираше, а дарвинистите не искат да признаят, Vandenhoeck/Ruprecht; Mark Solms/Oliver Turnbull (2004): Мозъкът и вътрешният свят. Невронаука и психоанализа, Walter, стр. 138 и сл., 148; Michael Tomasello (2010): Защо си сътрудничим, Suhrkamp; Stefan Klein (2011) [2010]: Смисълът на даването. Защо безкористността побеждава в еволюцията и егоизмът не ни води напред, Fischer; Joachim Bauer (2015): Самоконтрол. Преоткриването на свободната воля, Blessing. Документалният филм на Ервин Вагенхофер, публикуван през 2013 г., *Алфавит – Страх или любов*, илюстрира това по трогателен начин (<http://www.alphabet-film.com/>).
- [93] Както в бележка 16, стр. 114 и сл. Вж. също Брегман (както в бележка 40), стр. 79 и сл.
- [94] Сравни: https://duepublico2.uni-due.de/servlets/MCRFileNodeServlet/duepublico_derivate_00045266/05_Peglaue_Autoritarismus.pdf
- [95] Вж. също <https://andreas-peglaue-psychoanalyse.de/andreas-peglaue-utopie-oder-dystopie-zitate-und-notizen-zu-china-mai-2020-bis-oktober-2021/>.
- [96] Вилхелм Райх (2020): Масова психология на фашизма. Оригинален текст, Psychosozial, стр. 38, 40.
- [97] Например в Андреас Пеглау (2024): Хората като марионетки? Как Маркс и Енгелс изместиха реалната психика в своето учение (<https://andreas-peglaue-psychoanalyse.de/menschen-als-marionetten-wie-marx-und-engels-die-reale-psyche-in-ihre-lehre-verdraengten/>), стр. 70–74 или тук: <https://www.manova.news/artikel/rechtsruck-in-deutschland>.
- [98] Вилхелм Райх (както в бележка 96), стр. 195.
- [99] Виж също: <https://andreas-peglaue-psychoanalyse.de/psychische-revolution-und-therapeutische-kultur-vorschlaege-fuer-ein-alternatives-leben/>.
- [100] Виж: <https://hans-joachim-maaz-stiftung.de/hans-joachim-maaz/buecher-von-hans-joachim-maaz/>.
- [101] Виж също <https://apolut.net/im-gespraech-andreas-peglaue/>.
- [102] Erich Fromm (както в бележка 75), стр. 395.

Последно посещение на интернет източниците: 14.5.2025.

Моля, цитирайте като

Andreas Peglau (2025): Ние не сме родени воини. За психосоциалните предпоставки за миролюбие и „военна годност“ (<https://andreas-peglaue-psychoanalyse.de/wir-sind-keine-geborenen-krieger-zu-psychosozialen-voraussetzungen-von-friedfertigkeit-und-kriegstuechtigkeit/>)
Превод на български език.

Препращането и разпространяването на тази статия за некомерсиални цели е изрично желателно. Лицензирано под Creative Commons лиценз ([Признание на авторството – Некомерсиално – Без редакции 4.0 Международно](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/), CC BY-NC-ND 4.0).